

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Кафедра філософії та культурології

1

ПРОГРАМА
вступного випробовування
для здобувачів третього рівня вищої освіти – доктора філософії
зі спеціальності В7 Релігієзнавство

Чернівці – ЧНУ – 2025

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Філологічний факультет

Кафедра філософії та культурології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова приймальної комісії

проф. Руслан БІЛОСКУРСЬКИЙ

« 15 » травня 2025 р.

**ПРОГРАМА ВСТУПНОГО ІСПИТУ
ДО АСПІРАНТУРИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
В7 РЕЛІГІЄЗНАВСТВО
«Релігієзнавство»**

Схвалено Вченою радою філологічного факультету

Протокол № 10 від « 14 » травня 2025 р.

Голова Вченої ради

Ярослав РЕДЬКВА

Чернівці – 2025

Адреса: кафедра філософії та культурології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (корп. 6, авд. 30, вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці)

Гарант освітньо-наукової програми – Микола ШКРІБЛЯК, доцент, доктор філософських наук, доцент кафедри філософії та культурології

Завідувачка кафедри філософії та культурології – Ольга РУПТАШ, доцент, доктор філософських наук

Контактна інформація:

кафедра філософії та культурології: +38 0372 58 48 83;
philosophy@chnu.edu.ua

Шкрібляк Микола Васильович: +38 97 60 111 73;
m.shkriblyak@chnu.edu.ua

Рупташ Ольга Василівна: +38 050 579 11 63
o.ruptash@chnu.edu.ua

Консультації: за попередньою домовленістю.

3

Програму розроблено відповідно до Закону України «Про вищу освіту», на основі Постанови Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 р. «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», а також Правил прийому до аспірантури та докторантури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича як основний навчально-нормативний документ підготовки потенційних вступників до вступу в аспірантуру для здобуття наукового ступеня доктора філософії (*PhD*).

Див.: URL : <https://www.chnu.edu.ua/media/jmxej05o/dodatok-2-do-pravyl-pryiomu-2025.pdf>

I. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма вступного випробування містить основні вимоги до підготовки аспірантів – здобувачів наукового ступеню доктора філософії за спеціальністю 031 Релігієзнавство – на базі диплому про повну вищу освіту спеціаліста або магістра.

Програму розроблено з врахуванням навчальних матеріалів сучасних підручників, посібників, хрестоматій і довідково-словникової літератури з релігієзнавства у його полідисциплінарному вияві, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, а також тих навчально-методичних і наукових матеріалів, які характеризують сучасні досягнення в релігієзнавчо-богословському та філософсько-релігійному дискурсі й експертній практиці тощо, зокрема законодавчих актів України та міжнародного співтовариства у сфері релігії і свободи совісті.

Головною метою вступного іспиту є:

- встановлення рівня знань змісту базових релігієзнавчих понять і категорій, актуальних питань та проблематики сучасної світової і вітчизняної релігієзнавчої думки; історіософії релігії; феноменології релігії, психології релігії та інших релігієзнавчих підсистем, що складають полідисциплінарну структуру релігієзнавства як науки;
- виявлення навичок аналітичного мислення і здатності критично оцінювати специфіку формування та розвитку релігії (від зародження первісних релігійних форм до функціонування сучасних релігійних течій, напрямків і рухів) в її впливах на суспільні духовно-культурні, соціально-економічні та політичні трансформації;
- самостійне узагальнення та цілісне уявлення вступника провідних тенденцій розвитку сучасних релігійних і міжконфесійних процесів в Україні, специфіки сучасної релігієзнавчо-дослідницької парадигми та здатності обґрунтувати актуальність, новизну й практичне значення власного науково-дослідницького пошуку.

4

Вступний іспит зі спеціальності проводиться на виявлення знань в обсязі програми рівня вищої освіти магістра зв спеціальністю 031 Релігієзнавство в усній формі або в режимі комп'ютерного тестування для підтвердження рівня володіння загальних і фахових компетенцій, визначених стандартом вищої освіти України другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 031 «Релігієзнавство». Див. URL : https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2020/10/23/_Riliihieznavstvo_mahistr.pdf

Порядок проведення, послідовність вступного випробування і конкурсного відбору визначено Правилами прийому до аспірантури Чернівецького університету імені Юрія Федьковича на здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії в 2025 році. Див. URL : <https://www.chnu.edu.ua/media/jmxej05o/dodatok-2-do-pravyl-pryiomu-2025.pdf>

Додаткове вступне випробування (в разі необхідності – для тих, хто вступає в аспірантуру з іншої галузі знань (спеціальності) аніж та, що зазначена в дипломі магістра (спеціаліста) заявника.

Вступний екзамен за такою послідовністю:

1. Представлення дослідницької пропозиції, що містить обґрунтування актуальності та новизну дисертаційної роботи, яка характеризує специфіку пошукового інтересу вступника і підтверджує загальний рівень його наукової культури (30 балів).
2. Відповіді на завдання екзаменаційного білета (див.: 4.1. Екзаменаційні питання та завдання).

Екзаменаційний білет включає чотири завдання, з яких два основні – теоретичні й

увиразнюють основний зміст проблемного поля сучасної світової і вітчизняної релігієзнавчої думки; історіософії релігії; феноменології релігії та психології релігії.

За правильні і вичерпні на 2-ге та третє завдання ЕБ вступник може отримати не більше 60 балів (по 30 балів – за кожну правильну відповідь).

За ґрунтовну відповідь на четверте (практичне) завдання ЕБ, що має на меті виявлення аналітичних здібностей, вміння застосовувати фундаментальні принципи релігієзнавчого дослідження (аналізу); підтвердження рівня обізнаності з основами законодавства у сфері релігії і навичок та умінь критичного мислення й самостійного узагальнення – 10 балів.

Разом за три правильно виконаних завдання ЕБ – 70 балів.

У 30 балів оцінюється перше завдання вступного випробування – представлення та захист дослідницької пропозиції.

Загалом, за результатами вступного випробування, потенційний вступник в аспірантуру може набрати 100 балів.

II. ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ, СТРУКТУРА ОЦІНКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ

2.1. Порядок оцінювання

Підсумкова оцінка зі вступного випробування вираховується за 200-бальною шкалою.

Особа, яка вступає в аспірантуру може отримати додаткові бали (див.: Додаток до правил прийому до аспірантури (Таблиця 1. Порядок нарахування додаткових балів за навчальні та наукові досягнення): https://drive.google.com/file/d/1_wqXUUwAngnVEag-DKbBpYlurhuHRikt/view).

Вступний іспит вважається складеним за умови, якщо вступник набрав не менше 135 балів, що відповідає нижній межі оцінки задовільного рівня.

Перевірка знань на основі критеріїв, обумовлених програмою, є підставою для формування підсумкової оцінки та висновку екзаменаційної комісії про рівень підготовки вступників в аспірантуру й рекомендації Приймальній комісії щодо їх зарахування або не зарахування до навчання на ОНП Релігієзнавство.

Рішення про зарахування ухвалює Приймальна комісія університету згідно із Правилами прийому до аспірантури.

2.2. Структура оцінки та критерії оцінювання знань

2.2.1. Оцінка 1-го завдання Екзаменаційного білета (ЕБ): представлення дослідницької пропозиції

26–30 балів здобувач пропонує якісну презентацію дослідницької пропозиції, в якій чітко і логічно обґрунтовує проблематику потенційного дисертаційного дослідження, його актуальність для сучасної релігієзнавства та гуманітаристики загалом; окреслює мету, завдання та характеризує стан її розробки у вітчизняній та зарубіжній науці; пропонує ефективні, на сласний погляд, оптимальні шляхи розв'язання поставлених завдань, в тому числі й передбачувані елементи новизни.

21–25 балів – здобувач демонструє загалом якісну і цілісну презентацію дослідницької пропозиції, в якій чітко окреслено тему майбутнього дисертаційного дослідження, його актуальність, мета та завдання, проте недостатньо чітко охарактеризовано її теоретичний потенціал і практичне застосування;

16–20 балів – здобувач запропонував не достатньо якісну презентацію дослідницької пропозиції: презентаційні матеріали не засвідчують проблемний характер обраної теми; дослідницька проблематика не належить до актуальних аспектів сучасної релігієзнавчої думки, оскільки в ній відсутні актуальність і теоретична значущість наукової розробки; водночас вступник демонструє загалом високу зацікавленість релігійною проблематикою, має добрі загальні знання з історії релігії та специфіки взаємодії релігії (Церкви) з різними сферами суспільно-політичного і духовно-культурного життя; володіє навичками та вміннями аналітичного мислення, вміє робити самостійні узагальнення та критично оцінювати релігійні процеси в їх взаємозв'язках і взаємовпливах.

11–15 балів – здобувач не підготував презентацію дослідницької пропозиції, але здійснює настирливу спробу пояснити її усно.

1–10 – додаткові бали, які здобувач може отримати за результатами оцінки Екзаменаційною комісією його попередніх здобутків на підготовчому етапі до вступу в аспірантуру (згідно з Порядком нарахування додаткових балів).

2.2.2. Оцінка відповіді на 2-ге та 3-тє завдання ЕБ: формулювання відповідей на теоретичні завдання

26–30 балів – вступник ґрунтовно висвітлює питання фахової спеціалізації (релігієзнавство: філософські науки); добре володіє методологією, принципами, загальнонауковими, філософськими та релігієзнавчим поняттями і категоріями; підтверджує обізнаність з сучасними провідними тенденціями в релігієзнавчій науці; виявляє глибокі знання та розуміння сучасних релігійстворчих процесів, зміст актуальних проблем релігієзнавчої думки; чітко формулює аргументовані та вичерпні відповіді в межах завдань екзаменаційного білету та засвідчує загальний рівень ерудиції та аналітичного мислення; вільно володіє фактологічними матеріалом, джерельною базою, володіє релігієзнавчо-філософською та загальною науковою термінологією; вміє вести дискусію та будувати логічні конструкції, відповідаючи на додаткові запитання.

21–25 балів – здобувач в цілому доволі чітко розкрив зміст питань фахової спеціалізації; вільно оперує тезаурусом релігієзнавства; добре знайомий з джерелами релігієзнавства, релігієзнавчим матеріалом та критичними працями у галузі релігієзнавства; виявляє певні знання щодо сучасних релігійстворчих процесів, загалом розуміє зміст актуальних проблем релігієзнавчої думки і намагається формулювати аргументовані відповіді в межах завдань екзаменаційного білету; засвідчує високий рівень загальної ерудиції й аналітичного мислення, однак не завжди може навести конкретні приклади через брак знань, фактологічного матеріалу та джерельної бази; вміє та може самостійно будувати відповіді на додаткові запитання.

16–20 балів – вступник поверхнево витлумачив основний зміст завдань ЕБ і загальної проблематики релігієзнавства; загалом володіє релігієзнавчим принципами та методами дослідження, знає зміст більшості релігієзнавчих понять і категорій, але не вміє ефективно і коректно їх застосовувати; намагається формулювати самостійні відповіді на запитання ЕБ, але в зв'язку з браком конкретних знань з релігієзнавства та критичної наукової літератури, це дається йому вкрай важко; слабо володіє науково-філософською та релігієзнавчою термінологією; не дає відповіді на додаткові запитання та запитання уточнюючого характеру.

11–15 балів – здобувач формулює доволі розпливчасті відповіді на завдання ЕБ, не може відповісти на конкретні запитання фахової спеціалізації; демонструє низький рівень знань змісту релігієзнавчої термінології та застосування методів і принципів релігієзнавчого дослідження, сформулювати чітку і конкретну відповідь на запитання ЕБ у зв'язку з баком загальних знань з релігієзнавства та наукової літератури в цій царині; слабо володіє науково-філософською та релігієзнавчою термінологією; не дає відповіді на додаткові запитання та запитання уточнюючого характеру.

1-10 балів – вступник погано орієнтується в релігієзнавчій проблематиці; не розуміє змісту завдань, а тому не робить самостійних спроб сформулювати на них відповіді; не орієнтується в релігієзнавчій літературі; не володіє базовими поняттями і категоріями релігієзнавства як науки.

2.2.3. Оцінка відповіді на четверте завдання ЕБ: розв'язування практичного завдання (релігієзнавчої задачі, релігійної ситуації, проблеми)

8–10 балів – виставляється, якщо здобувач, формулюючи відповідь, підтвердив високі здібності ефективного застосування релігієзнавчої методології та розуміння змісту, специфіку когнітивного і виховного потенціалу принципів релігієзнавства як науки і навчальної дисципліни; продемонстрував здатність до концептуалізованого узагальнення й розуміння широкого кола світоглядних проблем та самостійного аналізу релігійних першоджерел, сакральних і наукових текстів, законодавчих актів у сфері релігії тощо; засвідчив високий рівень знань з історії та особливостей формування основних моделей державно-церковних відносин; виявив уміння застосовувати норми міжнародного й українського законодавства щодо забезпечення свободи совісті та віросповідання й продемонстрував здатність самостійного об'єктивного тлумачення структурно-функціональної природи міжконфесійних відносин у глобальному контексті і на локальному рівні.

6–7 балів – вступник довів здатність самостійно й загалом ефективно застосовувати релігієзнавчі принципи та методи дослідження; підтвердив уміння коректно застосовувати релігієзнавчу термінологію для формулювання самостійних висновків і концептуалізації актуальних проблем сучасної релігієзнавчої думки, проте не виявив наявності системних знань з першоджерел і належного рівня орієнтації в джерелах віровчення, сакральних текстах світових та національних релігій; сформульована відповідь на запитання не містить посилань на конкретні фактологічні матеріали та є хаотичною; здобувач слабо орієнтується в історичних формах і моделях державно-церковних відносин і не вміє самостійно застосовувати законодавчі норми у сфері релігії.

4–5 бали – в цілому здобувач засвідчив належний рівень загальної ерудиції, але виявляє несистемні знання про актуальні аспекти сучасної релігієзнавчої думки та провідні тенденції релігійстворчих процесів в Україні та світі; на доволі низькому рівні володіє понятійно-категоріальним апаратом і не вміє його застосовувати для концептуалізованого узагальнення елементарних світоглядних проблем і актуальних аспектів сучасної релігієзнавчої думки; має доволі опосередковані знання з історії державно-церковних відносин і не вміє застосовувати зміст нормативно-правових актів щодо гарантій свободи совісті та віросповідання.

2–3 бал – здобувач не володіє релігієзнавчим поняттями і категоріями, не знає і не вміє застосовувати норми міжнародного й українського законодавства щодо забезпечення свободи совісті та віросповідання й об'єктивного витлумачення структурно-функціональної природи державно-конфесійних відносин у глобальному контексті та на локальному рівні.

0 –1 бал – здобувач не розуміє змісту завдання, не вміє і не пробує формулювати на нього відповідь; водночас демонструє здатність до аналітичного мислення й самостійної концептуалізації проблеми поза контекстом завдання.

2.3. Критерії оцінювання знань (загальні)

1. Оцінку «відмінно» (від 81 до 100) – здобувачі можуть отримати, якщо:

- виявляють всебічне і глибоке знання базових засад релігієзнавства і, зокрема, ґрунтовні розуміння змісту джерел, основної та додаткової навчально-наукової літератури;
- продемонстрували навички та вміння самостійно орієнтуватися в релігієзнавчій проблематиці і сучасній гуманітаристиці й українці загалом;
- довели здатність аналітичного мислення й уміння здійснювати самостійні концептуальні узагальнення:
- підтвердили уміння формулювати чіткі та ґрунтовні відповіді не лише на завдання ЕБ, а й додаткові/уточнюючі запитання ЕК;
- представили на високому рівня власну дослідницьку пропозицію, чітко, послідовно й аргументовано довели її актуальність, обґрунтували мету, завдання, джерельну базу дослідження, новизну, теоретичне та практичне значення потенційної дисертаційної роботи;
- переконливо пояснити, у якій сфері планують застосовувати набуті теоретичні знання, практичні навички й уміння, здобуті в результаті засвоєння ОНП і присудження їм наукового ступеня доктора філософії.

2. Оцінка «добре» (від 51 до 80 б.) – вставляється за умови, якщо вступник:

- продемонстрували ґрунтовні знання в обсязі навчальної програми, знань фундаментальних джерел і основного навчального матеріалу, в тому числі й з додаткової літератури;

Довели ефективність застосування ключових релігієзнавчих понять та категорій, принципів і методів релігієзнавчого дослідження, роблять спроби самостійної експертної оцінки актуальних проблем сучасної буття релігії та свободи совісті;

- підтвердили навички й уміння аналітичного та критичного мислення щодо аналізу динаміки релігійних процесів, державно-церковних відносин, актуальних теоретичних і практичних завдань сучасного релігієзнавства;

- загалом вміють обґрунтувати власну позицію і дати об'єктивну оцінку предмету чи явищу, яке характеризує функціональну природу релігії та належить до актуальних аспектів релігієзнавчої проблематики;

- презентують власну дослідницьку пропозицію та можуть довести її актуальність, новизну, теоретичну і практичну значущість;

- вміють пояснити, в якій сфері планують застосовувати набуті теоретичні знання, практичні навички й уміння, здобуті в результаті навчання аспірантурі.

3. Оцінки «задовільно» (від 35 до 50 б.) – заслуговують вступники, які:

- володіють знаннями в обсязі навчальної програми і знають базові джерела віровчення;

- мають достатній рівень обізнаності з критичною літературою та сучасними тенденціями в світовій і національній релігієзнавчій думці;

- можуть розкрити основну мету та завдання дослідницької пропозиції, проте їм важко обґрунтувати її актуальність, новизну, теоретичне та практичне значення;

- виявляють низький рівень володіння теоретико-методологічним ресурсом релігієзнавства;

- слабо орієнтуються в провідних напрямках сучасної релігієзнавчої думки, школах,

напрямах і підходах релігієзнавчого дослідження;

- не зовсім переконливо пояснюють сферу застосування теоретичних знань і практичних навичок та вмінь, здобутих за результатами навчання в аспірантурі за спеціальністю 031 Релігієзнавство.

4. Незадовільна оцінка (від 1 до 34 балів) – виставляється за умови, що вступники:

- володіють знаннями на рівні основних навчально-підручникових матеріалів з сучасної світової і вітчизняної релігієзнавчої думки; історіософії релігії; феноменології релігії, психології релігії;

- дуже слабо оперують ключовими поняттями і категоріями релігієзнавства та не знають змісту основних законодавчих актів щодо забезпечення свободи совісті, віросповідання й функціонування релігійних організацій;

- не можуть чітко і логічно витлумачити зміст актуальних проблем світової та вітчизняної релігієзнавчої думки й не вміють робити самостійні узагальнення (висновки) щодо сутності і структурно-функціональної природи релігії в її взаємозв'язках та взаємовпливах з різними сферами суспільного буття;

- не здатні оцінити закономірності сучасного розвитку релігії і Церкви, їх місця та ролі в соціокультурних трансформаціях, націєї- і державотворчих процесах;

- не можуть обґрунтувати для чого намагаються вступити в аспірантуру та дати стислу характеристику змісту і структури дослідницької пропозиції;

пояснити, в якій сфері планують застосовувати набуті теоретичні знання, практичні навички й уміння, здобуті в результаті навчання в аспірантурі.

III. СТРУКТУРА ТЕМАТИЧНИХ РОЗДІЛІВ

3.1. Історія світової та національної української релігієзнавчої думки

Релігієзнавство як наука і навчальна дисципліна. Поняття, категорії та теоретико-методологічний ресурс релігієзнавства. Специфіка релігієзнавчого дослідження релігійних явищ: науково-філософський та релігійно-теологічний підходи. Полідисциплінарна структура релігієзнавства та методологічні цілі і завдання релігієзнавчих підсистем: історії релігії, філософії та історіософії релігії, феноменологія релігії, психологія релігії, соціологія релігії та ін. Провідні напрямки і школи сучасних релігієзнавчих студій в Україні та світі.

Елементи релігієзнавчої думки у творах давньогрецьких і давньоримських мислителів. Релігієзнавча думка періоду апологетів та «золотого віку»: західна та східна традиції. Вчення про релігію Т. Аквінського, А. Кентерберійського. Провідні ідеї та представники науки про релігію епохи Відродження і Нового часу. Розуміння природи та функцій релігії Б. Спінозою. Осмислення природи релігії у творчості Г. Ляйбніца. Вчення І. Канта про релігію. Основний зміст Шлеєрмахерового трактування релігії. Релігієзнавчі рефлексії Г. Гегеля.

Релігієзнавчі пошуки М. Мюллера, К. Тіле та П. Шантепі де ла Соссе. Питання релігії у працях англійських еволюціоністів Г. Спенсера, Е. Тайлора та Дж. Фрезера. Критика еволюціонізму у працях теоретиків преанімізму Е. Ленга і Р. Маретта. Провідні ідеї Фейєрбахового розуміння релігійного феномену. Погляди О. Конта на релігію і його концепція «релігії людства». Специфіка осмислення релігії А. Шопенгауером і Ф. Ніцше. Релігієзнавча концепція А. Бергсона. Релігієзнавчий здобуток Р. Отто та М. Еліаде.

Інтелектуальний внесок М. Костомарова, І. Нечуя Левицького, П. Куліша, О. Потебні, М. Драгоманова та М. Грушевського у становлення й розвиток української національної релігієзнавчої і церковно-богословської думки.

Теоретики та історичні передумови формування «політичного релігієзнавства» в Україні: ідеї національного християнства та у творах В. Липинського й А. Річинського. Релігієзнавчі концепції православно-богословської думки Митрополита Илариона Огієнка, Патріарха Філарета Денисенка. Релігієзнавчий доробок А. Шептицького та Г. Костельника, а також сучасних українських релігієзнавців – представників київської, львівської, острозької та чернівецької релігієзнавчих і богословських шкіл.

Загальна характеристика провідних тенденцій розвитку національної релігієзнавчої, філософсько-релігійної думки та богословської думки в сучасній Україні, в тому числі в умовах війни Росії проти України та її широкомасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р.

3.2. Історія та історіософія релігії

Походження релігії, класифікація та проблеми історичної періодизації (науково-філософський та релігійно-богословський підходи). Первісні релігійні вірування: форми та специфіка функціонування. Феномен язичництва та сутнісні риси Богоодкровенної релігії. Пантеїстичне сприйняття релігії. Віросповідні системи давньої Індії та Китаю: індуїзм, конфуціанство, даосизм, буддизм. Релігійні вірування давніх іранців: зороастризм та його трансформації в релігійній історії людства. Священні книги національних та світових релігій. Релігія, релігійні організації та Церква. Сучасна структура Вселенської Церкви (католицька та православна традиції). Протестантизм як пізній напрямок християнства. Основний зміст та провідні ідеї ортодоксального християнського вчення (католицька та православна традиції). Особливості протестантської віроповчальної доктрини і служіння.

Іслам: особливості віровчення, культ, напрямки та специфіка функціонування в сучасному світі.

Панорама сучасного релігійного життя та перспективи розвитку церковно-релігійного життя в Україні.

3. 3. Філософія та феноменологія релігії

Предметне поле та дослідницькі завдання філософії релігії. Філософія релігії та релігійна філософія: їх розрізнення та ідейно-ціннісні й дослідницькі цілі. Основні теорії походження релігії. Релігійна віра, релігійні істини та їх суб'єктивація. Філософське та богословське вчення про буття Бога. Деїзм. Пантеїзм. Теїзм. Логічні «докази» буття Бога. Богопізнання: способи та межі. Апофатичний та катафатичний способи осягнення сутності буття Божого. Концепція Бога як Творця світу і людини. Аксіологічний потенціал теодицеї. Філософське та богословське (світське та духовне) тлумачення ролі та місця у релігійно-духовному житті віруючих храму, Таїнств, літургійної практики та релігійних обрядів.

Релігійна семантика та семіотика. Сакраментологія в різних релігійних традиціях. Іконологія та іконописання.

3. 4. Психологія релігії

Проблема розуміння психології релігії/релігійної психології, їх предметне поле та методологічний ресурс. Епістимологічний потенціал психології релігії/релігійної психології. Християнська психологія. Релігійне вчення про трискладовість людини. Провідні ідеї світської трактування душі та специфіка релігійно-богословське вчення про душу. Християнська концепція та науково-психологічна інтерпретація душі й психіки. Свідомість у структурі філософського та релігійного світогляду. Релігійне вчення та науково-психологічне розуміння станів свідомості. Психологія молитви, посту, сповіді, прощення, милосердя, офіри, жертви. Психологія страху: страх фізичний інстинктивний і страх духовний Божий.

Психологія релігійної віри. Біблійне вчення про віру: джерела, сягнення та пошук. Релігійна віра та віровчення. Форми вияву релігійної віри: духовне життя, моральний стан, екстаз, катарсис, одержимість, фанатизм. Релігійний досвід. Молитва та медитативні практики. Релігійно-психологічні навіювання і гіпноз: механізми та засоби впливу.

3.5. Буття релігії, свобода совісті та діяльності релігійних організацій

Теорія та практика державно-конфесійних відносин. Історія формування моделей взаємин Церкви і Держави. Еволюція, правові гарантії та законодавство у сфері релігії (національно-державного походження та міжнародні акти). Закон України про свободу совісті та релігійні організації. Закон України про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій: структура, зміст і специфіка імплементації.

**4.1. Екзаменаційні питання і завдання,
на основі яких буде формовано основна змістова складова
екзаменаційного білета (2-ге та 3-тє його завдання)**

1. Релігієзнавство як наука: предмет, методологія та структурний поділ.
2. Специфіка релігієзнавчого і богословського дослідження релігійних явищ: порівняльна характеристика.
3. Елементи релігієзнавчої думки у творах давньогрецьких і давньоримських мислителів.
4. Релігієзнавча думка періоду апологетів та «золотого віку»: західна та східна традиції.
5. Вчення про релігію Т. Аквінського, А. Кентерберійського.
6. Провідні ідеї та представники науки про релігію епохи Відродження і Нового часу.
7. Розуміння природи та функцій релігії Б. Спінозою.
8. Осмислення природи релігії у творчості Г. Ляйбніца.
9. Вчення І. Канта про релігію.
10. Основний зміст Шлеєрмахерового трактування релігії.
11. Релігієзнавчі рефлексії Г. Гегеля.
12. Релігієзнавчі пошуки М. Мюллера, К.Тіле та П. Шантепі де ла Соссе.
13. Питання релігії у працях Г. Спенсера, Е. Тайлора та Дж. Фрезера.
14. Критика еволюціонізму у працях теоретиків преанімізму Е. Ленга і Р. Маретта.
15. Провідні ідеї Фейєрбахового розуміння релігійного феномену.
16. Погляди О. Конта на релігію і його концепція «релігії людства».
17. Специфіка осмислення релігії А. Шопенгауером і Ф. Ніцше.
18. Релігієзнавча концепція А. Бергсона, Р. Отто та М. Еліаде.
19. Інтелектуальний внесок М. Костомарова, І. Нечуя Левицького, П. Куліша, О. Потебні, М. Драгоманова та М. Грушевського у становлення та розвиток української національної релігієзнавчої та церковно-богословської думки,.
20. Теоретики та історичні передумови формування «політичного релігієзнавства» в Україні: ідеї національного християнства та у творах В. Липинського й А. Річинського.
21. Релігієзнавчі концепції православно-богословської думки митрополита Ілариона Огієнка, Патріарха Філарета Денисенка.
22. Релігієзнавчий доробок митрополита Андрея Шептицького, пресвітера Гаврила Костельника, верховних архієпископів Любомира Гузара та Святослав Шевчука, митрополита Бориса Гудзяка.
23. Основні тенденції розвитку національної релігієзнавчої, філософсько-релігійної думки та богословської думки в сучасній Україні (на прикладі київської, львівської, острозької та чернівецької релігієзнавчих і богословських шкіл).
24. Походження релігії, класифікація та проблеми історичної періодизації (науково-філософський та релігійно-богословський підходи).
25. Священні книги національних та світових релігій.
26. Релігія, релігійні організації та Церква. Структурні особливості та специфіка функціонування в Україні та світі.
27. Сучасна структура Вселенської Церкви (католицька та православна традиції).
28. Протестантизм: періодизація, основні догматичні положення та соціально-релігійні принципи.
29. Маргінальний протестантизм: його форми та провідні ідеї.
30. Іслам: особливості віровчення, культ, напрямки та специфіка функціонування в сучасному світі.
31. Сучасний юрисдикційно-канонічний статус УПЦ (МП).
32. Прогнози розвитку церковно-релігійної мережі в Україні в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну.
33. Ватикан і Москва в їхніх взаємовпливах на церковно-релігійні та суспільно-

- політичні трансформації на тлі сучасних викликів.
34. Панорама сучасного релігійного життя та перспективи розвитку церковно-релігійного життя в Україні.
 35. Філософія релігії і релігійна філософія: їх розрізнення та ідейно-ціннісні й дослідницькі цілі.
 36. Філософське та богословське вчення про буття Бога.
 37. Логічні «докази» буття Бога. Богопізнання: способи та межі.
 38. Аксиологічний потенціал теодицеї.
 39. Філософське та богословське (світське та духовне) тлумачення ролі та місця у релігійно-духовному житті віруючих храму, Таїнств, літургійної практики та релігійних обрядів.
 40. Сакраментологія в різних релігійних традиціях.
 41. Іконологія та іконописання.
 42. Епістимологічний потенціал психології релігії/релігійної психології.
 43. Християнська психологія: вчення про трискладовість людини.
 44. Провідні ідеї світської трактування душі та специфіка релігійно-богословське вчення про душу.
 45. Свідомість у структурі філософського та релігійного світогляду.
 46. Психологія молитви, посту, сповіді, прощення, милосердя, офіри, жертви.
 47. Психологія страху: страх фізичний інстинктивний і страх духовний Божий.
 48. Біблійне вчення про віру: джерела, осягнення та пошук.
 49. Релігійна віра та віровчення. Форми вияву релігійної віри: духовне життя, моральний стан, екстаз, катарсис, одержимість, фанатизм.
 50. Релігійно-психологічні навіювання і гіпноз: механізми та засоби впливу.
 51. Теорія та практика державно-конфесійних відносин.
 52. Історія формування моделей взаємин Церкви і Держави.
 53. Еволюція, правові гарантії та законодавство у сфері релігії (національно-державного походження та міжнародні акти).
 54. Законодавство України щодо свободи буття релігії та захисту конституційного ладу у релігійній сфері.
 55. Функціонування релігії (релігійних організацій) умовах війни Росії проти України.

**4.2. Завдання на виявлення аналітичних здібностей,
знання першоджерел, а також підтвердження навичок і вмінь
застосовувати теоретичні знання на практиці й розв'язувати задачі
релігійно-правового та релігієзнавчо-педагогічного характеру
на основі цих завдань буде формовано 4-те завдання ЕБ)**

1. Поміркуйте над ідейним змістом цієї релігійної настанови Мухамеда: *«Немає Бога, крім Аллаха (крім Бога) і Мухамед – посланець Його»*. Поясніть, яку ціль міг переслідувати Мухамед, проголошуючи цей релігійний маніфест?
2. Розкрийте зміст цієї моральної настанови Сіддхартхи Гаутами (Будди): *«Не відповідайте злом за зло, бо інакше злу ніколи не буде кінця. На образі відповідай ворогу поцілунком, і йому буде набагато болячіше, ніж тобі»*.
3. Поясніть, про що, на Вашу думку, стверджував засновник сатанізму Е. Ла Вей коли говорив, що його релігія – це «справжнє єство людини»?
4. Запропонуйте власне тлумачення цих слів Ісуса Христа: *«Дослідіть Писання, бо вони свідчать про Мене»* (Ів. 5, 39).
5. З'ясуйте, у чому полягає морально-виховний потенціал цієї релігійної настанови Сіддхартхи Гаутами (Будди): *«Дуже легко знаходити недоліки в інших. Значно*

складніше хоча би раз подивитися на свої недоліки. Перше ніж випрямляти горбатого, спробуй зробити важливіше – виправ свою власну осанку».

6. Поміркуйте над цим закликом Мухамеда і поясніть, до кого він звернений і на кого може посилається тут меканський проповідник, як на приклад : *«О ви, що увірували! Вам належить постити, подібно до того, як це було приписано тим, хто був до вас»* (К.: 2, 183).
7. Дайте стислу відповідь на запитання, що мав на увазі відомий французький полководець і державник Наполеон: *«Жодне суспільство не може існувати без моралі, а справжня мораль немислима поза релігією. Отже, міцну і постійну підтримку державі дає лише релігія. Суспільство без віри схоже на корабель, позбавлений компаса».*
8. Розв'яжіть релігієзнавчо-педагогічну задачу (ситуацію), яка може трапитися з вами, якщо ви підете учителювати в загальноосвітню школу. Уявіть собі, що до вас підійшов учень і просить, аби ви докладніше та в якомога доступнішій формі пояснили зміст біблійного вчення про єдність і троїчність Бога (Трійцю Святу Єдиносущу і Нероздільну). **Як би ви це зробили, на прикладі Сонця, котре ми бачимо, або на якомусь іншому більше переконливому, на Ваш погляд прикладі?**
9. Розв'яжіть релігієзнавчо-правову задачу, що підтвердить вашу обізнаність із основними законодавчими актами і гарантіями свободи совісті і релігійних переконань. Уявіть собі, що Ви – голова територіальної виборчої комісії, а до вас звернулися представники однієї з релігійних громад так званої нетрадиційної релігійної організації, наприклад, Посольства Божого чи Великого Білого Братства з проханням зареєструвати їхнього представника кандидатом у народні депутати України від цього релігійного об'єднання. **Що ви відповісте на клопотання й якими будуть Ваші дії?**
10. Розв'яжіть релігієзнавчо-педагогічну задачу, що виявить вашу обізнаність із українським законодавством про світськість освіти та принцип відокремленості держави і Церкви. **Визначте та опишіть ваші дії в такій ситуації:** Ви – директор школи й до Вас прийшли представники релігійної організації «Свідки Єгови» і запропонували додатково проводити для бажаючих учнів уроки з вивчення Біблії.
11. Поясніть, яку ціль переслідує учитель, котрий постійно пробує довести, що більшість лауреатів Нобелівської премії – атеїсти, хоча насправді – це далеко не так. Що би Ви протиставили йому у відповідь (назвіть один-два аргументи).
12. Уявіть, що ви – буддистом, християнином або мусульманином... Назвіть та аргументуйте, які події стануть найголовнішими у вашому житті і яких традицій та звичаїв Ви будете дотримуватися найретельніше?

V. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Академічне релігієзнавство: Підручник. За наук. ред. проф. А. Колодного. Київ: Світ Знань, 2000.
2. Біблія або Книги Старого і Нового Завіту (будь-яке видання).
3. Бойко Р. Історія світової релігієзнавчої думки. Острогоз : Національний університет «Острозька академія», 2013. 356 с.
4. Бойко Р. Історія світової релігієзнавчої думки. Острогоз : Національний ун-т «Острозька академія», 2013. 356 с.
5. Бродецький О. Етичні цінності в релігіях: гуманістична синергія ідей. Чернівці : Чернівецький національний нац. ун-т, 2016. 336 с.
6. Глосарій релігієзнавця / За ред. В. Балуха. Чернівці: Наші книги, 2013. 280 с.
7. Глосарій релігієзнавця / За ред. член-кор. НАПН України В. Балуха. Чернівці: Наші книги, 2013. 280 с.
8. Горохолінська І. Постсекулярність : філософські та богословські інтенції сучасної релігійності. Чернівці : Чернівецький національний нац. ун-т, 2019. 424 с.
9. Грушевський М.С. З історії релігійної думки на Україні. Київ: Освіта, 1992.
10. Грушевський М.С. З історії релігійної думки на Україні. Київ: Освіта, 1992.
11. Девіс Б. Вступ до філософії релігії. Пер. с англ. Київ : Дух і Літера, 1998.
12. Докаш В.І., Лешан В.Ю. Загальне релігієзнавство: Навч. посібник. – Чернівці : Книги ХХІ, 2005. 376 с.
13. Завідняк Б. Релігійна філософія від становлення до сучасності. Львів : Місіонер, 2021. 800 с.
14. Кралюк П., Шкрібляк М. Історія релігієзнавства в Україні: Навчальний підручник. Київ : КНТ, 2017. 160 с.
15. Мизак Н. Історія світової релігієзнавчої думки. Навч.-метод. посібник. Чернівці: Рута, 2013. 312 с.
16. Морозова Д. С. «Покажи мені людину». Антіохійської школи та її спадщина у Київській традиції : монографія. Київ : Дух і Літера, 2021. 560 с.
17. Петрик В., Бедь В., Базик Д. Новітні та нетрадиційні релігії і містичні рухи України : Підручник. Київ : Книжкова палата України, 2016. 342 с.
18. Петрушкевич М. Релігійна комунікація в контексті масової культури. Монографія. Острогоз, 2018. 408 с.
19. Попов М. Філософія релігії. Навч. посібн. Київ : ЕКМО, 2007. 316 с.
20. Протеро С. Вісім релігій, що панують у світі / пер. з англ. Вячеслав Пунько. Київ Букшеф, 2024. 464 с.

Допоміжна література

21. Балух В., Коцур В., Шкрібляк М. Релігійний чинник соціокультурних розколів в українській історії : монографія. Київ : ВД «АдефУкраїна», 2023. 424 с.
22. Духовні вчителі та мислителі християнства й ісламу. Навчальний посібник для студентів-філософів та релігієзнавців. Київ: Центр учбової літератури, 2024.
23. Еліаде М. Священне і мирське. Мефістофель і андрогін. Пер. з нім. Київ: Основи, 2001.
24. Еліаде М. Трактат з історії релігій. Пер. з фр. О. Панича. Київ : Дух і Літера, 2016.
25. Єленський В. Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця ХХ – початку ХХІ століття. Львів : УКУ, 2013. 504 с.
26. Ілюстрована історико-богословська енциклопедія: в 5-тт. / редкол. В. О. Балух (голова), В. В. Балух (заст. голови) та ін. Чернівці: Друк Арт, 2024. Т. 1. 472 с.
27. Історія біблійна. Старого і Нового завітів. Навч.-метод. посібник з конфесійно-практичного релігієзнавства. Київ: Центр учбової літератури, 2024. 576 с.
28. Катехизм Католицької Церкви. Львів: Синод УГКЦ, 2002. 772 с.
29. Кислюк К.В., Кучер О.М. Релігієзнавство: Навч. посібник для студентів вузів. 3-є вид., перероб. і доп. Київ : Кондор, 2004. 646 с.

30. Конфесіологія релігії. Колективна монографія. За ред. А.Колодного і Л.Филипович. Київ, 2009.
31. Коран. Переклад смислів українською мовою. Перекл. з арабської Михайло Якубович. Стамбул: Nat Cilt, 2018. 631 с.
32. Кулагіна-Стадніченко Г. Релігія в її суспільній та особистісній функціональності. Київ, 2011. 330 с.
33. Латигіна Н.А. Іслам: шлях крізь століття : монографія. Київ : Київський нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 360 с.
34. Любащенко В.І. Історія протестантизму в Україні. Київ, 1996.
35. Маурітсон М. Католицьке віровчення. Київ, 1996.
36. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу: Ескіз української міфології. Київ, 1992. 234 с.
37. Огієнко І. Українська церква. Нариси з історії Української православної церкви : у 2 т. Київ : Україна, 1993.
38. Основні документи Берестейської унії. Львів, 1996. 72 с.
39. Пол Е. Підручник з богослов'я [Пер. з англ. 2-е вид.]. Львів : Українська баптистська теологічна семінарія, 2017. 604 с.
40. Релігієзнавство України. Колективна монографія. За наук. ред. В. Климова та А.Колодного. Київ, 2013. Кн.1. 439 с.
41. «Русский мір» Кирила не для України. 3б. наук. ст. За наук. ред. А. Колодного. Київ, 2014. 343 с.
42. Саган О. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. Київ, 2004.
43. Ульяновський В. Історія церкви та релігійної думки України: У 3-х ч. Київ: Либідь, 1994.
44. Ходькова Л. Релігієзнавство: Навч. посібник. Львів, 2000. 412 с.
45. Шкрібляк М. «Церковний Переяслав» на тлі унійних колізій і політико-ідеологічних стратегій ранньомодерної України-Руси : [моногр.]. 2-ге вид., доп. Чернівці : Наші книги, 2016. 400 с.

16

Електронні інформаційні ресурси

46. Бібліотека Diasporiana. URL : <http://diasporiana.org.ua/category/religiya/>
47. Бібліотека Інституту філософії НАН України імені Григорія Сковороди. URL : <http://www.filosof.com.ua/>
48. Бібліотека України імені Володимира Вернадського. URL : <http://www.nbu.gov.ua/node/2116>
49. Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text>
50. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>
51. Липинський В. Релігія і церква в історії України. URL : <http://diasporiana.org.ua>
52. Офіційний сайт Православної Церкви України. URL : <https://www.pomisna.info/uk/>
53. Релігійно-інформаційна служба України – РІСУ. URL : <https://risu.org.ua/>

Програму оновлено та рекомендовано для затвердження кафедрою і приймальною комісією 15 квітня 2025 р. групою забезпечення ОНП Релігієзнавство за спеціальності 031 Релігієзнавство під керівництвом гаранта ОНП – д. філос. н., доцента кафедри філософії та культурології Миколи Шкрібляка (Прот. №4 від 14 квітня 2025 р.)

Затверджено на засіданні кафедри філософії та культурології (протокол №11 від 07 травня 2025 р.).